

Гавеля Оксана Миколаївна 

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Україна

Гавеля Олександра Русланівна 

кандидат філософських наук,
член спілки журналістів України, старший лаборант кафедри філософії
Національний університет біоресурсів та природокористування України, Україна

КРОСКУЛЬТУРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИБОРУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДИМ ПОКОЛІННЯМ УКРАЇНИ

Обдарована особистість містить у собі невичерпний інтелектуальний, духовний та творчий потенціал країни та відповідно потребує від держави особливого захисту. Створюючи продукти елітарної культури, самостійно визначаючи інтереси та пріоритети у сфері літератури та мистецтва, обдарована особистість здатна «посилювати» та «послаблювати» дію факторів, які викликають відчутні зрушення у системі загальнолюдських цінностей. Широта спектра такої дії може виявлятися у модернізації культурних цінностей, адаптації останніх до умов сучасного життя, а також у кардинальній їх трансформації.

Необхідність проведення кроскультурного дослідження вибору культурних цінностей обдарованою особистістю в Україні на початку XXI століття обумовлено відсутністю системних досліджень щодо визначення особливостей їх інтеріоризації в умовах формуванням нової картини світу, з її незвичайним динамізмом і різноманітністю розвитку світових культур.

Кроскультуру ми розглядаємо як збагачення та взаємопроникнення культурних традицій різних народів у процесі їхньої соціокультурної взаємодії. Зміст кроскультурного дослідження розкривається через поняття «кроскультура», котре бере свій початок з двох слів – від англ. *cross* – пересікати, переходити та лат. *culture* – обробіток, перетворення, освіта, розвиток.

Представники західної кроскультурної психології Д. Беррі, Д. Брунер, А. Пуртінга, М. Сігал, С. Брігелманс, П. Дасену своїх культурно-антропологічних дослідженнях апелюють переважно до поняття досвіду [1; 2]. Предметом кроскультурної психології виступає поведінка людини в контексті культури, метою – порівняльне вивчення того, як культура і психіка взаємодоповнюють одна одну. Дослідники зосереджують увагу на можливостях опису різноманітної людської поведінки у світі, пов'язаною з її індивідуальними проявами в конкретному культурному середовищі.

Культурологічне дослідження вибору культурних цінностей обдарованою особистістю передбачає їх вивчення на перетині культур та культурних цінностей різних народів, що виявляються в культурних традиціях, стилі та способі життя, інтересах, перевагах у виборі літературних, музичних та інших творів мистецтва.

Центральне місце у нашому дослідженні зайняли питання дослідження різноманітності індивідуальних установок, інтересів і потреб обдарованої особистості, особливостей її взаємодії з іншими культурами, що вплинуло на їхній вибір культурних цінностей.

Високорозвинений інтелект – це основна складова обдарованої особистості. Його зміст найменше залежить від контексту і культурних умов, і обумовлений, перш за все, генетичними передумовами. Водночас ціннісні виміри життя суспільства і кожної окремої

людини пов'язані з отриманням громадянами країни якісної вищої освіти, можливість доступу і засвоєння вітчизняних і світових культурних цінностей.

Для вивчення предметної спрямованості та читацьких інтересів обдарованої учнівської та студентської молоді нами було проведено конкретне соціологічне дослідження в культурно-мистецьких середніх закладах освіти та закладах вищої освіти України. До вибірки потрапили 1050 респондентів, які навчаються в: Навчально-естетичному комплексі «Художня школа» (м. Херсон), Київській дитячій академії мистецтв, Київській середній спеціалізованій музичній школі-інтернаті імені М. Лисенка, Харківській середній спеціалізованій музичній школі-інтернаті, Одеській середній спеціалізованій музичній школі-інтернаті імені Петра Столярського, Національній музичній академії України імені П. Чайковського; Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури; Київському національному університеті театру, кіно й телебачення імені І. Карпенка-Карого; Київському національному університеті культури й мистецтв; Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв; Дніпропетровській академії музики ім. М. Глінки (табл. 1).

Під час дослідження застосовувалися методи анкетування, опитування та бесіди. Такий методологічний підхід уможливив поглиблений аналіз предметної спрямованості та читацьких інтересів обдарованої учнівської та студентської молоді, особистого ставлення респондентів до національних і загальнолюдських цінностей. Питання анкети були спрямовані на одержання відповідей щодо навчальних інтересів, смаків та потреб молодих людей. Під час опитування та бесід складалося чіткіше уявлення про рівень читацької культури, світогляду, культурно-мистецьких інтересів досліджуваних нами респондентів.

Для виявлення категорії обдарованих респондентів (які в дослідженні мали скласти основу соціологічних страт) проведено вибіркове тестування учнівської та студентської молоді, яка навчається в культурно-мистецьких закладах освіти України. Варто зазначити, що на сьогодні у світовій практиці психологи поділяють учнівську та студентську молодь на чотири категорії, відповідно до її розумових здібностей (коефіцієнт інтелекту – IQ).

Відповідно до таких вимог, обдаровані старшокласники та студенти визначали за високими показниками рівня IQ – 110 балів і вище. До категорії обдарованих учнів та студентів було віднесено незвичайних (120-139 IQ) і особливо обдарованих (140 та більше IQ). У дослідженні також враховувалося, що обдарованою чи талановитою можна вважати молодь, яка у міру особливих здібностей демонструє високі досягнення в одній чи кількох сферах: інтелектуальній, академічних досягнень; творчого чи продуктивного мислення, спілкування й лідерства, художній діяльності, сфері руху. Зважаючи на це, у вибірквому дослідженні за основу було взято оцінки класних керівників, директорів і завучів спеціалізованих середніх закладів освіти, а також директорів, проректорів та кураторів окремих студентських груп закладів вищої культурно-мистецької освіти України. Їм надавалося право визначити і вказати нам на обдарованих студентів, які мають високі показники академічної успішності, досягнення із обраної ними спеціальності, є лауреатами та переможцями різноманітних творчих і наукових конкурсів тощо.

Якість інтелекту визначається рівнем володіння індивідом мовою, яка лежить на поверхні буття людини в культурі. Важливе місце у дослідженні нами відводилося вивченню творчого доробку учнівської та студентської молоді, яка має досвід самостійної літературної діяльності. Також увага зосереджувалася на вивченні ставлення респондентів до здобутків національної культури, вираженому в її мові і особливостях світобачення. Національна мова відображає певний спосіб сприйняття і концептуалізації людиною світу. Вона є засобом збереження і відтворення особистістю культурних цінностей. Тому в дослідженні нами вивчалися судження респондентів про обрані ними літературні і мистецькі твори. Деякі з яких наводяться нами як приклад виражених в них значень, які складаються в загальну картину світу і поглядів обдарованої особистості на культурні цінності.

Таблиця 1

Предметна спрямованість та читацькі інтереси обдарованої учнівської та студентської молоді, яка навчається в культурно-мистецьких середніх спеціалізованих закладах та закладах вищої освіти України

Ми запропонували респондентам вибрати декілька варіантів із представлених в анкеті.

Які предмети Вам найбільше подобаються?»

Варіант відповіді	Кількість респондентів	Кількість респондентів у відсотках
предмети гуманітарного комплексу наук (філософія, мови, література, психологія, педагогіка, релігієзнавство, культурологія, археологія, етнографія, краєзнавство, тощо)	399 чол.	38 %
предмети мистецького комплексу наук (музика, вокал, хорове диригування, живопис, образотворче мистецтво, хореографія, дизайн, мистецтвознавство, тощо)	441 чол.	42%
предмети суспільного та правознавчого комплексу наук (юриспруденція, правознавство, національне право, соціальна психологія, соціологія, політологія, історія, демографія, соціальна статистика, соціальна гігієна, тощо)	63 чол.	6%
предмети економічного комплексу наук (економічна теорія, економіка управління, мікроекономіка, макроекономіка, компаративна економіка, тощо)	105 чол.	10%
предмети природничо-наукового комплексу наук (фізика, астрономія, математика, хімія, біологія, екологія, геофізика, геологія, медицина, тощо)	42 чол.	4%

Яким книжковим виданням Ви віддаєте перевагу?

Варіант відповіді	Кількість респондентів	Кількість респондентів у відсотках
художня література	443	42.19 %
книги з музичного мистецтва	113	10.76%
книги з хореографічного мистецтва	80	7.62%
книги з образотворчого мистецтва, архітектури, дизайну	56	5,33 %
релігійна література	55	5.24%
психологічна література	43	4.1%
філософська література	41	3.9%
книги про театр, кіно, акторське мистецтво	40	3.81%
література з культурології	33	3.14 %
соціально-економічна література	33	3.14%
природничо-наукова література	22	2.1%
підручники та навчальна література із спеціальності	18	1.71%
література з мистецтвознавства	16	1.52%
юридична література	16	1.52%
книги з освіти	13	1.24%
науково-популярна література	12	1.14%
політична література	11	1.05%
технічна література	5	0.48%

Яким жанрам та тематиці Ви віддаєте перевагу у книжковій літературі?

Варіант відповіді	Кількість респондентів	Кількість респондентів у відсотках
Класика	258	24,57 %
сучасна проза	123	11,71 %
Поезія	99	9,43%
історичний роман	69	6,57 %
сучасний роман	68	6,48 %
Детективи	62	5,9 %
реалістична повість	57	5,43 %
Пригоди	56	5,33 %
фантастика та фентезі	46	4,38 %
книги комедійного жанру	44	4,19 %
Драматургія	42	4 %
книги зі спеціальності	29	2,76 %
історичні книги	24	2,29 %
книги на релігійну тематику	12	1,14%
політичні романи	10	0,95%
жахи і містика	9	0,86 %
мелодрама (жіночий роман)	8	0,76 %
книги з виховання дітей	8	0,76 %
книги про секс	7	0,67 %
книги за інтересами (видання з садівництва, домоводства, кулінарії)	6	0,57 %
книги з астрології	5	0,48 %
книги психології	5	0,48 %
книги з езотерики	3	0,29 %

[авторська розробка]

У процесі опитування було з'ясовано, що обдарованим обдарованій учнівській та студентській молоді, яка навчається в культурно-мистецьких середніх спеціалізованих закладах та закладах вищої освіти України найбільше подобається читати художню літературу вітчизняних класиків, серед яких називають твори: М. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки», «Тарас Бульба»; І. Котляревського драми «Наталка Полтавка (Повість із малоросійського життя)», «Енеїда»; М. Старицького «За двома зайцями»; Карпенка-Карого трагедія «Сава Чалий», комедії «Сто тисяч» та «Хазяїн»; М. Вовчка повісті «Інститутка» та «Кармелюк»; П. Куліша роман «Чорна рада», «Досвітки. Думи і поеми»; Квітки-Основ'яненка із книги «Малоросійські повісті»: повісті «Маруся» та «Конотопська відьма» та ін.

Висновки. Виявлено існування культурних відмінностей в читацьких інтересах обдарованої учнівської та студентської молоді України. Помітно, що обдаровані особистості чуйно реагують на зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, помічають і не задовольняються станом, коли спрощується проблематика культурних потреб українського населення, за рахунок зведення їх до «попиту» і «пропозиції», зростанням обсягу «економіки бажань» і індустрії розваг. Власним вибором культурних цінностей вони стимулюють розвиток креативного стану культурно-дозвіллевого середовища України.

Доведено, що модернізація культурних цінностей обдарованої особистості пов'язана з підвищенням рівня і якості навчальної та професійної діяльності студентів різних